

FIGYELŐ

KÜLPOLITIKAI SZEMLE

*A német fegyverkezés kérdése; az angol Fehérkönyv, a francia kétéves szolgálat»
Hitler proklamációja, Simon berlini útja és következtései — Az olasz-jugoszláv
közzeledés; a Saar; Ausztria helyzete — A görög lázadás*

MINTHA kevésbé látszanék valószínűek, hogy, miként v| leg-
utóbbi szemlémben derűs optimizmussal jeleztem, ez az év is,
mint a múlt év, megtartja azt a jellegét, amit első két
hónapjának alakulása valószínűvé tett. Az államfőfilátogatások hónapjai
után, március elején, hirtelen akadályok kezdtek tornyosulni a brit állam-
főfiaknak „az európai béke megszervezése érdekében“ tervezett berlini,
sőt moszkvai és varsói körlátogatása elé. Gondos diplomáciai elő-
készítés után a Downing Street és a Wilhelmstrasse megegyeztek abban,
hogy Sir John Simon brit külügyi államtitkár és Mr. Eden lordpecsétőr
március 7-én repülnek Berlinbe, hogy a Führerrel közvetlenül megtárgyal-
ják a londoni angol-francia megegyezés által felvetett pontokat. Simon
onnan visszajött volna Londonba, míg Eden tovább repült volna Moszk-
vába, hogy visszajövet Varsóban megálljon.

Az angol alsóháznak, munkaprogramja szerint, március 11-én kellett
megkezdenie a hadsereg költségelőirányzatának tárgyalását, azaz a nemzeti
védelemről szóló vitát. Ehhez képest a brit kormány egy héttel előbb,
március 4-én betérjesztette az erre vonatkozó előirányzatot és egyidejűleg
a költségelőirányzatokban különösen a légi védelemnél szereplő igen jelen-
tekeny emelések indokolására kibocsátott egy Fehérkönyvet a nemzeti
védelemről. A MacDonald miniszterelnök által aláírt Fehérkönyv első-
sorban megindokolja azt, miért tartotta szükségesnek a brit kormány, hogy
tíz éven át folytatott, kizárólag a leszerelést szorgalmazó népszövetségi
politikáját annyiban megváltoztassa, hogy a jó példát mutató fokozatos
leszerelés helyett, amelyet eddig a brit hadseregben és haditengerészetben
keresztülvitt s amely a légvédelmet elhanyagolta, most hirtelen minden
vonalon fegyverkezéseinek fokozására törekedjék. Az indokok igen egyszerűek:
a Leszerelési Konferencia eddig nem vezetett eredményre és Nagy-Britan-
niát abban a törekvésében, hogy példát adjon a fegyverkezésnek minimumra
való redukálására, egyetlen állam sem követte, sőt a Birodalom fellépése
a nemzetek tanácsaiban nyilvánvalóan gyengült azáltal, hogy csekélyebb
hadi készültséggel rendelkezett. Tehát ellenkezőleg — s ezt az indokot
különösen kiemelte március n-i beszédében Mr. Baldwin — ha Nagy-
Britannia politikai súlyát továbbra is latba akarja vetni a béke megőrzése
érdekében, akkor olyan katonai hatalommal — s itt elsősorban a légi haderő
jön tekintetbe — kell rendelkeznie, hogy az esetleges ellenség féljen tőle,
az esetleges szövetséges pedig számíthasson rá, mint effektív segítségre.
A felfegyverzés egyéb indokai között azonban főként arra mutatott rá a
Fehérkönyv, hogy Németország igen nagymértékben kifejlesztette hadsere-
gét, sőt ezenfelül az egész népet és különösen az ifjúságot harcias szellem-
ben neveli, ami aggodalommal kell hogy eltöltse a szomszédos hatalmakat.
Egészen mellékesen utalt még arra is, hogy Japán, Szovjet-Oroszország és
az Egyesült Államok is lényegesen növelték hadseregük létszámát.

Ennek az angol hivatalos dokumentumnak a nyilvánosságáhozatala
erős bosszúságot váltott ki Berlinben, ahol ezt Simon látogatásának előesté-
jén kiszámított sértésnek fogták fel. Már a következő nap reggel közölték
az angol kormánnyal, hogy Hitler a saarvidéki átadási ünnepségek folyamán
berekedt és így kéri Simon látogatásának elhalasztását. Hitler tényleg egy
kicsit berekedt, de hogy betegsége mégis inkább diplomáciai természeti

volt, azt bizonyítja az a tény, hogy a látogatás lemondásának napján megjelent az automobilkiállításon. A birodalmi vezér tehát egyelőre csak éreztetni akarta, hogy neheztel, de viszont a látogatást még továbbra is kívánatosnak jelezte s így csak annak újabb időpontjáról folytak a további tárgyalások. Különben a dokumentum közzététele miatt a munkáspárt és a liberális párt háborús politikával vádolta a nemzeti kormányt. Ezzel a külső és belső forrásai alapján — náci-kormány és munkáspárt — oly nehezen összehangolható támadással szemben a kormány részéről a lépést azzal indokolták, hogy a hadsereg felfegyverzése érdekében ugyanezeket az okokat már nyár óta hangoztatja a brit kormány és a Lordtanács elnökének múlt év novemberében tartott beszédében már ugyanezek a szempontok előfordultak. A nemzet képviselőjének és a közvéleménynek tehát tartoztak ezzel a részletesebb felvilágosítással és indokolással. Nyilvánosságra hozhatták volna persze a berlini látogatás alatt is, de ez felfogásuk szerint rossz-hiszemű lett volna, vagy utána is, ami sokkal veszélyesebben zavarhatta volna meg a légkört. Minthogy meg kellett tenniök, helyesebb volt előbb megtenni, azzal a rizikóval számolva, hogy ez újabb tisztázásra szoruló anyagot dob ugyan bele az angol-német tárgyalásokba, de a mindkét részről feltétlenül szükségesnek tartott közvetlen megbeszélést nem teszi lehetetlenné.

A további diplomáciai előkészítés során a brit és német kormányok aztán már megegyeztek egymással abban, hogy Simon és Eden március 24-én utaznak Berlinbe és a következő programot fogják egyelőre informatíve letárgyalni: a Locamo-hatalmak légi paktumát, a Keleti paktum kérdését, a Középeurópai paktum lehetőségét és egy nemzetközi fegyverkezési egyezmény megkötésének kérdését. Közben azonban némi újabb változások álltak be a helyzetben. Előbb Göring birodalmi légügyi miniszter bejelentette a birodalmi légi hadsereg felállításának tényét. Nem lehet tagadni, ez már egymagában nem felelt meg teljesen a versai Uesi szerződésnek, amely csak polgári repülést engedélyez a legyőzött hatalmaknak. A nagyhatalmak sajtója savanyú arcot vágott hozzá, megállapította a szerződészegést, azonban további konklúziót sehol sem voltak le ebből. Hiszen a londoni megegyezés alapján ők szőlítették fel Németországot egy locamói légi paktumhoz való csatlakozásra, ami magával hozza azt, hogy feltételezték a német légi hadsereg létezését. Tehát a Német Birodalom csak azt jelentette be hivatalosan, hogy úgy mondjuk, csak legalizálta azt a tényleges helyzetet, amelyről úgyis tudomással bírtak. Egy további esemény a nemzetközi helyzetben a francia parlamentben ment végbe, ahol megszavazták ideiglenesen a kétéves katonai szolgálatot. Tudvalévő, hogy Franciaország az ujoncozás és utánpótlás szempontjából 1935-tel a háborús évek alacsony születési arányszáma következtében igen rossz évekbe jut. A statisztika szerint ugyanis Franciaországban a születések száma 1915-től 1920-ig körülbelül felére esett, úgy, hogy a hadseregnek évi 228 ezer főnyi létszámát nem tudja fenntartani, mert a számítások szerint 100—110 ezer főre csökken az újonclétszám. Az ennek következtében beálló veszteségnek más pótlása nem lehet, mint a szolgálati idő meghosszabbítása. Minthogy azonban az országban nagyon nagy az ellenállás a kétéves katonai szolgálat ellen, a Flandin-kormány ahhoz az áthidaláshoz folyamodott, hogy csak hat évre — 1940 végéig — szavaztatta meg a második évi utánszolgálatot. A kormányjavaslat mind a Szenátusban, mind a Kamarában nagy többséggel ment keresztül: Franciaország védelméről volt szó és az elkövetkező eseményektől való félelem tulajdonképpen minden franciát erősen áthat.

Most már az események gyorsabb tempót vesznek: alig két nappal a francia parlament állásfoglalása után a birodalmi kormány proklamáció-

ban jelentette be, hogy felmentve érzi magát a Versaillesi szerződés katonai rendelkezései alól és ezért a nemzeti becsület követelményének tekinti, hogy a Birodalom szabad országhoz illően, védelmi rendszerét úgy rendezze be, ahogy azt érdekei megkívánják. Ehhez képest rövid, háromszakaszos törvényben a birodalmi kormány 1935 március 16-án visszaállítja az általános védkötelezettséget és megállapítja, hogy a birodalom békehadserege 12 hadtestre és 36 divízióra oszlik.

A kétségtelenül mély hatást tevő proklamáció elsősorban rámutat arra, milyen embertelen módon kényszerítették a Birodalomra a békeszerződést, másodsorban mit pusztítottak el a szövetségközi ellenőrző bizottságok és harmadszor, mennyiben nem tettek eleget annak a kötelezettségüknek, hogy maguk is lefegyverkezzenek, sőt nyilvánvalóvá vált egy egész sor állam felfegyverzése. Nagy hatást kiváltó érv az is, hogy a szovjet-orosz hadsereg hirtelen 960 ezer emberre emelte békehaderjét, ami szintén olyan körülmény, amelyre a versaillesi szerződés megfogalmazásakor nem gondolhattak. A birodalmi kormány ilyen körülmények között lehetetlenségnek tartja, hogy a Birodalom biztonsága érdekében szükséges rendszabályokat még tovább halassza vagy a külvilág előtt leplezze. Ha tehát — folytatja Hitler proklamációja — a birodalmi kormány Baldwin 1934 november 28-i beszédében kifejezett kívánságnak, hogy Németország szándékaira világot vessen, most megfelel, akkor ez azért történik, hogy a német népnek megadja azt a meggyőződést s ezt a többi államnak is tudomására juttassa, hogy a Német Birodalom becsületének és biztonságának megóvása máttól kezdve újból a német nemzet saját erején nyugszik.

A birodalmi kormány önérzetes és kétségtelenül őszinte lépésének az első következménye sorozatos tiltakozások voltak az érdekelt nagyhatalmak részéről. Az új törvény proklamálásának fő jelentősége abban áll, hogy azt a tényleges helyzetet, amely már jó ideje fennáll s amelyet a Hitler uralomrajutása óta rendkívüli módon meggyorsult ütemű felfegyverkezés tulajdonképpen már titkolhatatlanul kifejezésre juttatott, a birodalmi kormány nyíltan bevallotta, bejelentve, hogy vállalja a szerződés egyoldalú, de indokolt megváltoztatásáért a felelősséget. Nincs kizárva, hogy az előző lépések — így a brit Fehérkönyv és a kétéves katonai szolgálat megszavazása Franciaországban — sem céloztak egyelőre egyebet, minthogy a birodalmi kormányt játéknak leleplezésére kényszerítsék, bár ez ellen a hipotézis ellen szól az, hogy ma még, úgy látszik, mintha a legnagyobb bizonytalanság uralkodnék Párizsban, Londonban és Rómában aziránt, hogy mi most a további teendő.

Párizs természetesen fel van háborodva, árulást és „ügy-e megmondtam“-ot kiált. Szerződésszegésről, a versaillesi szerződés széttépéséről beszél, de tulajdonképpen egyelőre inkább tartózkodik a határozott állásfoglalástól, hiszen a londoni és római megegyezések, amelyek a versaillesi szerződés katonai határozmányainak egyoldalú megváltoztatását törvénytelennek minősítették, megállapodást létesítettek arra nézve, hogy a három nagyhatalom kormánya abban az esetben, ha ilyen egyoldalú aktus bekövetkeznék, előbb értekeznek a teendőkről. A párizsi, londoni és római kabinetek tehát előbb diplomáciai tárgyalásokat folytattak, mielőtt állást foglaltak volna. Londonban némi mélabúval állapítják meg a szerződés egyoldalú megváltoztatásának tényét, természetesen angol gondolkodásnak megfelelően, anélkül, hogy azért túlzott megállapításokra ragadtatnák magukat. Sőt van olyan hang is, amely a felelősséget a franciákra hárítja ezért a fejlődésért.

Rómában még nagyobb nyomatékkai mutatnak arra rá, hogy ez a lépés Mussolini realizmusát igazolja, aki egy évvel ezelőtt a tényleges

helyzetet akarta egy leszerelési egyezmény alapjául elfogadtatni, amikor a franciák a szigorú jogi álláspontra helyezkedve, ezt nem akarták még elismerni. Természetesen nem lehet tudni, hogy a diplomáciai tárgyalások alatt milyen helyzet alakul ki, hogy a franciák, ha ők maguk el lennének határozva szankciók alkalmazására, milyen hatásos érvekkel tudják Angliát és Olaszországot rávenni arra, hogy velük tartsanak. De ha van is ehhez képest veszélyelem a levegőben, a francia diplomácia eddigi viselkedéséből, hogy úgy mondjuk, a francia politika vonalvezetéséből inkább arra lehet következtetni, hogy kétféle alternatíva között fognak választani: vagy megkísérlik Németországot, felfegyverkezésének utólagos elismerése árán, rávenni arra, hogy a keleti Locamo-paktumhoz, azaz a kölcsönös segélynyújtási egyezményhez hozzájáruljon, vagy — azaz hogy ha ez nem sikerül — megkötik a tervezett véd- és dacszövetséget Szovjet-Oroszországgal. Ez persze Franciaországra és kisebb keleti szövetségeseire azzal a kellemetlen következménnyel járhat, hogy esetleg, bár ez távolról sem biztos, Lengyelország nyíltan a Német-Birodalom szövetségesevé lesz. Mindez már a legközelebbi hetek folyamán éppoly gyorsan tisztázódni fog, mint amilyen gyorsan követték egymást az utolsó hetekben az események, amelyek idáig vezettek.

Tény az, hogy bár Anglia külön adta át tiltakozó jegyzékét elsőnek és hajlamot mutatott arra, hogy arbiterként járjon el és önálló lépéseket tegyen, sőt barátságosabb legyen Berlinhez, kénytelen volt Párizs és Róma együttes presszójának engedni. Laval, Suvich, Eden összejöttek Párizsban és — a kiadott kommuniké szerint — legalább is a kitűzött célok tekintetében teljes egységet értek el. Anglia csak az alkalmazandó módszerre nézve tartott fenn magának szabad kezét.

Ez abban nyilvánul meg, hogy Simon változatlanul ragaszkodott a berlini látogatáshoz s ebben az egész alsóház támogatta. A berlini látogatás célja kizárólag informatív volt: közvetlen tapasztalatból megismerni a Führer politikájának indokait, céljait és részleteit. Ahogy azt Simon talán nem egészen szerencsés helyen alkalmazott biblikus mondattal jelezte: „békét és jóakaratot“ akarnak hozni az emberiségnek. Mit sikerült elérni a kétnapos szakadatlan tárgyalások alatt a Führer, Simon és Eden közt, azt a kiadott kommuniké nyilván nem fedi fel. Van-e olyan pont, amelyen közeledés, az álláspontok kiegyenlítése sikerülhet, az már csak a Lago Maggiore gyönyörű szigetén Isola Bellá-n tartandó Mussolini, Simon, Laval-féle konferencián fog eldőlni. Egyelőre fenyegetően állnak egymással szemben: a német proklamáció, mely félreérthetetlen és a német hangulat amely engedni nem hajlandó — az egyik oldalon, a másik oldalon a franciák gyűlölködése, mely éles angolelles kritikákban nyilvánul és az olaszok határozottságával, melynek a Duce az 1911-es rekruta-évfolyam behívásával adott kifejezést. Itt már nem formulákról és paktumokról, hanem a lényegről van szó. Ez dől el, valószínűleg nem sok időn belül, de nincs kizárva, hogy hosszú időre. Magyarországnak, amely közvetve, de életbevágóan érdekelve van, arra kell vigyáznia, hogy ne övele fizetessék meg az összetört porcellánt.

ÉPPEN ÚGY, mint a német haderő új alapokon való megszervezésének bejelentése egyenes és úgylátszik elkerülhetetlen következménye volt az eddigi diplomáciai tárgyalásoknak és a tényleg kialakult helyzetnek, éppen úgy nem érhetett senkit, aki az eseményeket és a fejlődést figyelemmel kísérte, meglepetésként Olaszország új belgrádi követének beszéde, amellyel megbízólevelét Pál hercegnek, a jugoszláv régenstanács elnökének átadta. Az a barátságos és békülékeny hang, amely Mussolini követének

beszédéből kicsendült, egyenes vonalú fejlődése annak a politikának, amelyet a Duce 1934 október 7-1 milánói beszédében körvonalazott. Olaszország, amely a konstruktív béke politikáját folytatja, nem a konfliktusokat keresi és nem a tűzveszélyes anyagot szaporítja, amely viszályokhoz vezethet, hanem igyekszik azt az egyensúlyi helyzetet megtalálni, amelyben az európai politikát új, szilárd alapokra lehet fektetni. A magyar kormány bizonyára informálta előre ennek a politikájának a további lépéseiről és kifejlődéséről úgy, hogy beavatott köröket nemcsak meglepetés nem érhet és nem érheti az olasz-jugoszláv közeledés további alakulásával, hanem, nem kétlem, a magyar kormány teljes egyetértésével történik az adriai kibékülés is. Erre engednek következtetni azok a kommentárok is, amelyekkel a félhivatalos magyar kormányssajtó a belgrádi olasz-jugoszláv kölcsönös üdvözléseket kísérte. Hiszen ez a fejlődés valószínűbbnek is látszott vagy látszik pillanatnyilag, mint az, amelyet egy jelentékeny magyar kereszténypárti politikus az utóbbi hetek folyamán körvonalazott a magyar közvélemény előtt, a német-jugoszláv politikában jelölve meg a magyar külpolitika útját. Az a lépés, amit Németország tett s amiről fentebb beszéltem, nem azt mutatja, mintha a német-olasz közeledés újra éledne, viszont, ha Olaszország és Jugoszlávia megtalálják a megegyezés alapjait és ezek Magyarország érdekeinek megfelelnek, akkor nem valószínű, hogy Jugoszlávia a francia szövetséges és az olasz barát helyett ismét Berlinben keressen támogatást. Hiszen ez a politika Belgrád részéről tulajdonképpen eddig sem volt más, mint figyelmeztetés Franciaország felé, hogy ha Róma barátságát többre becsülné kisantant-szövetségeseinél, akkor Jugoszlávia számára más út is nyitva áll, hiszen a szerb politika balkáni hatalmi vágyainak az Anschluss által, amit Jugoszlávia nem ellenez, megerősödött Németország nem fog útjába állani. Ez az ügyes szerb taktikai húzás Németországban készséges, sőt lelkes támogatóra talált, ami a szerb politikának párizsi sikerét nagyban elősegítette. Németországnak legújabb állásfoglalása és az olasz-jugoszláv közeledés két olyan esemény, amely Közép-Európa többi államait is hamarosan politikájuk újabb precizírozására, sőt esetleg átformálására fogja kényszeríteni. Magyarország állásfoglalása nyilván eddigi politikájának irányvonalán fog történni, tehát senki számára nem fog meglepetést okozni, aki figyelemmel kísérte a magyar külpolitika fejlődését és irányvonalát ismeri.

A Német Birodalom megerősödése és belső ereje gyarapodása szempontjából rendkívüli erkölcsi jelentőségű esemény volt a Saar-vidék visszatérése a Birodalom kebelébe március i-én. A nemzeti együvértartozás érzésének, a nibelungi hűségnek a Saar-szavazásban és ennek eredményeként a Saar-vidék német népének az anyaországához való visszatérésében mi magyarok könnyes szemmel látunk felemelő szimbólumot. És abban, hogy a nemzeti együvértartozás érzése ma még diadalmaskodni tud, biztatást érzünk a jövőre.

A dunai államok közül Ausztria gazdasági és pénzügyi helyzete a határozott javulás jeleit mutatja. Politikailag Schuschnigg kancellárnak és Berger-Waldenegg külügyminiszternek párizsi és londoni utazásai hozzájárultak Ausztria mai politikai helyzetének tisztázásához. A két osztrák államférfi mindkét helyen rokonszenves fogadtatásban részesült. Különösen Párizsban nyomatékosan biztosították Ausztria képviselőit, hogy a római egyezmény értelmében mindent meg fognak tenni Ausztria függetlenségének biztosítására, természetesnek találva, hogy Ausztria a maga részéről is kerül minden olyan lépést, amely ezt kockáztathatná (ez célzás volt azokra az elterjedt hírekre, amelyek úgy szóltak, hogy Ausztriában esetleg népszavazást fognak elrendelni a nép érzelmeinek és akaratának érvényesítése céljából). Az osztrák miniszterek hangsúlyozták, hogy az

elterjedt hírekkel ellentétben Ausztria sem hadserege újjászervezése, sem a monarchikus államforma kérdését fel nem vetette, de természetesnek találja, hogy az államforma kérdésének eldöntése az ország belügye. Ez pedig nyilvánvalóan válasz a kisantant ama mesterkedésére, amely a római egyezményekhez való hozzájárulást attól óhajtotta vagy óhajtja függővé tenni, hogy a Habsburg-restauráció kérdése nemzetközi problémává tétessék.

ANNAK, hogy Európa mégsem érte el az ideális egyensúlyi állapotot, beszédes bizonyítékaul szolgálhat a majdnem két hétig tartó görög forradalom. Úgy látszik, a venizelista ellenzék, amely a vezére ellen megkísérelt merényletek óta erősen szervezkedett az országban, különböző jelekből azt a meggyőződést merítette, hogy a Tszaldarisz-kormány, mely főképp a royalistákra támaszkodott, aktívabban kezd a restauráció problémájával foglalkozni. Amikor a hadsereg egy részének és majdnem az egész flottának forradalmi megszervezése befejezést nyert, megadták a jelt a lázadás kitörésére és az első megrohanásban sikerült is egyes athéni kormányépületeket és majdnem a flottát kézbekeríteni. A kormányt a támadás teljesen készületlenül érte, de az igen energikus hadügyminiszter a fővárosban és a Pireuszban hamarosan helyreállította a kormány uralmát, ellenben a flotta a lázadók kezében maradt és Kréta felé vette útját, ahol mindig a venizelisták vannak többségben; lázadás tört ki továbbá a macedón határ mentén, Tráciában. Míg a flottát és Krétát repülőgépekkel bombáztatta a kormány, addig Tráciában igyekezett csapatokat összevonni és a lázadókkal szemben túlerőre szert tenni. Ha a görög kormány által kiadott híreket teljesen igaznak fogadjuk el, akkor el kell ismernünk, hogy Kondylis hadügyminiszter nagy körültekintéssel járt el a lázadás leverésénél: bár jelentékeny csapattestek álltak egymással szemben, a hivatalos jelentések szerint a halottak száma tizenegy. Ez azt mutatja, hogy a kormány előbb a lázadók főhadiszállását izolálta és amikor Venizelost Krétából repülőátadások következtében menekülésre kényszerítette, a tráciai lázadókkal szemben a vezetők menekülésének hírért használta fel arra, hogy ezeket megadásra bírja. Így sikerült két héten belül majdnem vértelenül ismét helyreállítani a kormány hatalmát, amivel egyelőre a balkáni helyzetet is újból egyensúlyba hozta.

A görögországi lázadásnak egyik következménye a balkáni helyzet napokon át veszedelmesnek látszó megzavarása volt. Elsősorban bizonytalanságot hozott az a lehetőség, hogy ha Venizelos uralomra kerül, felmondja a Balkán-paktumot, amelynek megkötését annakidején ellenezte. Ezt a körülményt természetesen sem Jugoszláviában, sem Törökországban, de Romániában sem látták volna örömmel és így érthető, hogy ez a kilátás is konfliktus veszélyét rejtette magában. Másik veszélykörülmeny abban a tényben keresendő, hogy amikor a kormánycsapatok fölénye bizonyosnak kezdett látszani, az összeesküvők nagyszámban menekültek bolgár területre. Egyrészt ezeknek a fogadására, másrészt pedig a határ nyugalmanak biztosítására a bolgár kormány bizonyos katonai intézkedéseket tett a határon. Ennek a következménye viszont az volt, hogy a török kormány is megerősítette tráciai határát és a török sajtó kissé fenyegető hangot kezdett Bulgária ellen használni. A görög kormány csapatok győzelme mindkét konfliktus veszélyét elhárította, de kétségtelenül megvilágította azt a bizonytalanságot, amely a mai béke állapotát Európában, a Balkánon éppúgy, mint többi részében jellemzi. Görögországban nyitva marad az a kérdés, vajjon tényleg csinálnak-e monarchikus restaurációt és, ha igen, vajjon a görögök royalista részének választása a nép körében határozottan népszerűtlen György exkirályra vagy más uralkodócsalád tagjára esik-e.

GAZDASÁGI SZEMLE

Az angol fontbaisse, az aranyblokk országainak helyzete — Állami beavatkozás a gazdaságba, Royall Tyler tanácsait az irányított gazdálkodás bajai

ANEMZETKÖZI gazdasági közvélemény érdeklődésének középpontján ban február hó vége óta az angol font árfolyamában bekövetkezett csökkenés áll. Ismeretes, hogy az északamerikai dollár ártértékelésével kapcsolatban az angol kormány a font árfolyamát súlyos áldozatok árán leszállította és volt olyan időszak, amikor az angol és amerikai kormány egymás valutájának mesterséges emelésével harcolt egymás ellen. Az angol valutapolitika, az ezt kiegészítő áruforgalmi rendszabályokkal (az ottawai egyezmény és a sterling únió államainak gazdasági egyezménye) karöltve meghozta a maga gyümölcsét és néhány hónap előtt alkalmam volt e hasábokon az angol viszonyok erőteljes javulására rámutatni. Éppen ezért keltett meglepetést a font újabban bekövetkezett árfolyamvesztése, sőt nyugtalanságot is, főleg az aranyblokk körében, annál is inkább, mert ennek hatása alatt már az aranyalaphoz hű Belgium megingásáról kezdtek a világpiacokon beszélni. A fontbaisse okai ma már meglehetősen egyhangú felfogás szerint a nemzetközi spekulációban találhatók fel, ami erős fegyver az aranyalap védőinek kezében, mert világosan mutatja, hogy mennyire ki van szolgáltatva a papíralapon álló ország egész gazdasági élete a nemzetközi pénzpiac kétségtelenül sok körülmény által befolyásolható ítéletének. Ez az oka annak, hogy az angol közvélemény körében is néhány nap óta szószólói akadtak a stabilizáció gondolatának. Méltán látnak sokan veszélyt abban az alig ellensúlyozható hatásban, amelyet az angol gazdasági életre a font árfolyamának a nemzetközi pénzpiac esetleg téves információkon alapuló változásai által előidézhető felaláhullámozása okozhat. Ha a pénz árfolyamát végeredményben az ország fizetési mérlege és pénzügyi helyzete határozza is meg és így ezek a hullámozások szükségképpen korlátozottak is, mégis alkalmasak lehetnek arra, hogy a papíralapon álló pénzrendszer hátvédét képező, az ország hiteléletébe vetett bizalmat megzavarja.

Franciaország, félve, hogy Belgiumban az aranyblokk egyik tagját elvesztheti, tanácsokkal, sőt preferenciális megállapodásokkal siet utóbbi kereskedelmi mérlege egyensúlyának megmentésére, amivel természetesen újból csak tüneti kezelésben részesítik a betegséget. De Belgium esete is az aranyalap védőinek ad fegyvert a kezébe, mert azt mutatja, hogy a nemzetközi pénzpiac megítélésének változásai által előidézett, elméletileg korlátozott terjedelmű árfolyamingadozások gyakorlatilag súlyos következménnyel járhatnak, amint tartósságuk folytán a nemzetközi áruforgalom alakulását befolyásolni képesekké válnak. Nagyon valószínű, hogy mindennek a felismerése lényegesen hozzá fog járulni egy újabb esetleges nemzetközi valutakonferencia légkörének tisztázásához, és bár Anglia igen jelentős eredményeket ért el az aranyalapról való letérés következtében, ott is keresni fogják a módokat, amelyek ezeket az eredményeket az árfolyamhullámozások kiküszöbölése esetére is biztosítják.

Bármily súlyos gondot okoz Angliának, és amint látszik, az aranyblokk országainak is a font árfolyamingadozása, a mi szemünkkel nézve irigylendő helyzet az, ahol az aranyalapra való visszatérés kérdése majdnem csak célszerűségi problémája a gazdasági politikának. Ott is súlyra következményekkel járhat az agyonirányított gazdasági életre nézve minden elhatározás, mégis irigyen szemléljük a hatalmas, aranyban gazdag országnak ezt a mondhatnám fölényes küzdelmét a válsággal. Itthon sajnos, sokkal nehezebben megoldható problémáink vannak, illetve kerülnek felszínre lépten-nyomon. Azaz talán nem is annyira a problémák súlyosak, mint inkább a velük szembeállítható eszközök és ellenállóképesség gyengék

a nehézségek leküzdésére. Így pl. nekünk nem állott és nem áll módunkban a valutapolitika terén kísérletet folytatni az áruforgalom emelése érdekében, mert aranyban szegény ország kezében ez a fegyver, melyet Anglia sikerrel alkalmazott, visszafelé sülné el. Míg Angliának vagyonokat kellett áldoznia arra, hogy valutája a fellendülés nyomában járó bizalom folytán ne emelkedjék, nálunk, mint a havasokon eldobott kő, könnyen mindent elsöprő lavinává dagadna a klasszikus pénzügyi politikától való eltérés.

HA IGAZ AZ, hogy minden korszaknak van egy vezető motívuma, úgy kétségtelenül az elzárkózó gazdasági politika elterjedése és az irányított gazdálkodás általánossá válása az, amely a huszadik század negyedik évtizedére rányomta bélyegét. Az egyik oldalon történt állami beavatkozás hasonló beavatkozást tesz szükségessé és hív életre a másik oldalon és ha nem sírjuk is vissza a gazdasági liberalizmust a mai viszonyok között, amikor az nem is lehet életképes, némi rezignációval állapíthatjuk meg, hogy ez a hibás körforgás oly hirtelen fejlődött, hogy ma már alig van talpalatnyi hely a gazdasági életben, ahol az erők szabad játékáról beszélhetnénk. Magától értetődik, hogy az állami beavatkozás ezernyi hátránya hatványozottan érvényesül ilyen körülmények között. Ma semmi sem biztos, akár csak néhány heti távlatból nézve sem, mert a gazdasági törvényszerűségek, amelyekre szabad gazdasági élet mellett biztonsággal lehetett számítani, az ezernyi mesterséges korlátozás által eredeti irányuktól eltérítve, kiszámíthatatlan irányban hatnak. Százával rajzanak a problémák a valutagazdálkodás és ami ezzel szoros kapcsolatban áll, a nemzetközi áruforgalom lebonyolításának mikéntje körül és még nehezebbé teszi a helyzetet az, hogy ezek a kérdések nem intézhetők el az egyoldalú magyar érdekeknek megfelelő módon állami szuverénitással, hanem az ellenkező érdekek szívós védelmezőivel folytatott harcok során elérhető maximummal kell megelégednünk. A megalkuvások és ezek hatásaként igen gyakran félrendsabályok sorozata nemcsak nem biztosítja a magyar magángazdaság érdekeinek kívánatos mértékben való érvényesülését, hanem bizonyos fokú egyenetlenséget is teremt az állami beavatkozás egyéb intézkedéseivel együtt, pl. oly termelési ágakban, amelyek értékesítési viszonyai a különböző piacok irányában különbözőképpen vannak szabályozva. De egyenetlenségek adódnak pl. a mezőgazdasági árpolitika és a valutapolitika között is azért, hogy a mesterségesen felemelt mezőgazdasági árak akadályozzák a kivittelt, ami pedig devizatermelésre vagy legalábbis nyersanyaghiány pótlására volna esetleg felhasználható; ugyanígy egyenetlenséget teremt a vámvédelem az ipar és mezőgazdaság között, mert az ipari behozatal emelése kedvezően hatna az agrártermékek kivitelére és így tovább. A legsúlyosabb aggály, amely az állami beavatkozás széles körével szemben felmerül, az, hogy míg a termelés kisebb-nagyobb mértékű védelemben részesül az egész vonalon, egyre vérszegényebbé válik a belső fogyasztás, mert hiszen a sokirányú védelem árát a fogyasztó fizeti meg. Nagyon aggályos pedig ez azért, mert a termelés által lassan elfogyasztott fogyasztó kidőlte esetén a legtalálékonyabb állami beavatkozás sem fog tudni a válságból kiutat találni. Még fokozza a helyzet súlyosságát az is, hogy az úgyszólván általánossá vált állami protekcionizmus az állam kiadásait és bevételeit kedvezőtlenül befolyásolja és pénzügyi egyensúlyának fenntartását egyre nehezebbé teszi.

Royal Tyler a Népszövetséghez intézett egyik jelentésében felhossa ezeket az aggályokat és azt is kifogásolja, hogy az agrárrolló nyílásának csökkentését kizárólag a mezőgazdasági árak emelése útján próbáljuk elérni. Elvileg sok szól e megjegyzés helyessége mellett, annál is inkább, mert

ebben a vonatkozásban is váratlanul érvényesültek az elnyomott gazdasági törvényszerűségek, amikor az elmúlt év folyamán az agrárrolló enyhülésének a mezőgazdasági árak emelkedése folytán megindult folyamata magától lefékeződött. Azt tapasztaltuk ugyanis, hogy amíg a mezőgazdasági ár-emelkedés 22%-ot tett ki, az agrárrolló csak 20%-kal csökkent, tehát a mezőgazdák vásárlóerejének emelkedéséből folyó keresletnövekedés magával hozta az ipari árak emelkedését. Viszont aki a magyar ipar helyzetét közelebbről ismeri, csak félve gondolhat az ipari árak annyi oldalról sürgetett szabályozására. Hogy iparunk fejlesztése nem fényűzés, dacára az ország agrárjellegének, azt ma már senki előtt sem kell bizonyítanunk. Az ország külkereskedelmi mérlegének adataira vetett egyetlen pillantás meggyőző mindenkit arról, hogy az ipari termelés kivitelével milyen pozitív szolgáltatást tesz az országnak, az 1913-as áruforgalmi adatokkal való összehasonlítás pedig azt mutatja meg, hogy az ipari termelés fejlődése milyen óriási értékű ipari behozatalt tesz feleslegessé. Enélkül a Nemzeti Bank gondjai ma ezerszeresen nagyobbak volnának, és az ország életstandardja még a mainál is elképzelhetetlenül alacsonyabb, nem beszélve arról hogy az ipari munkaalkalmak hiánya egymagában is megoldhatatlan feladatot róna a kormányzatra. Tényleg nemzetfenntartó jelentősége van a magyar iparnak különösen ma és rendkívül kényes dolog ennek az oszlopnak az alapjait bolygatni. Talán volna lehetőség arra, hogy Tyler tanácsait követve a vámvédelem kérdését ebből a szempontból vizsgálat tárgyává tegyük, de csak akkor, ha ez úgyszólván az érdekelt ipari egységekkel való egyéni elbánás útján nagy hozzáértéssel és óvatossággal történne. Az ehhez elengedhetetlenül szükséges tökéletes szakértelem azonban az állami közigazgatásnak egyébként bármily kitűnő, de az üzleti élettől teljesen idegen légkörben felnőtt tisztikarában bajosan volna feltalálható. Mert ha azzal a felfogással fogunk hozzá az árak vizsgálatához, mint amellyel a kartellbizottság részéről a közelmúltban találkozhattunk, amikor valamely gyártmány önköltségi árának kiszámításánál a vállalatban működő tőke kamatát és a beruházások amortizációját nem akarták figyelembe venni, akkor az ilyen ármegállapításból folyó intézkedések könnyen katasztrofális következményekkel járhatnak, de egész bizonyosan többet fognak ártani, mint amennyit helyesen alkalmazva használhattak volna.

Az irányított gazdálkodás rendszerének jelentős hátránya az is, hogy ötletszerű és a mutatkozó szükséghez képest történő fejlesztése folytán oly bonyolult és annyira áttekinthetetlen, hogy ennek következtében is rendkívül nehezíti az áruforgalmat, de egyúttal veszélyes bizonytalanságot is teremt. Senki sem tudhatja, hogy valamely szabályozás meddig van érvényben és hogy a mai helyzetnek megfelelően felépített üzletkötés lebonyolításakor milyen új helyzet előtt fog állni. Pozitív hátránya ennek a bonyolult és ezért nehézkes rendszernek az is, hogy az átmenő (transito) áruforgalom, amely Ausztriában sok kedvezést élvez, lehetőleg elkerül bennünket, holott talán érdemes volna azt Béctől elhódítani. Általában hibája a magyar gazdasági politikának, hogy a kereskedelmet meglehetősen tétlenségre kárhoztatja. Így lehetett, hogy a németek két év előtt az itt pengőért vett búzát Rotterdamban veszteséggel adták ugyan el, de a kapott valután annyi sperrmárkát vehettek, hogy végül is nyereséget értek el a szükségből vásárolt búzán. Ugyanezt a magyar kereskedelem is megtehetné volna a magyar termelők javára. Érdekes volna tudni, hogy az osztrákok a tőlünk clearingban átvett mezőgazdasági terményekből mennyit értékesítenek nemes valutáért, kiszorítva bennünket saját terményeink piacáról.

Az irányított gazdálkodás kiöli az emberekből a kezdeményezést. Kényelmesebb és kockázatmentesebb a mezőgazda élete a tervgazdálkodás

falanszterében és ezért aránylag könnyen nyugszik bele és bízza rá magát, ezalatt pedig elszokik attól, hogy helyzetének javítására a szokásos kereteken túlmenő eréllyel, ügyességgel vagy furfanggal törekedjék. A kereskedelem jelentős része pedig a bevásárló ügynök szerepére korlátozottan sokszor nem is jut abba a helyzetbe, hogy szakmabeli tapasztalatait és piacismeretét érvényesítse, nem ritkán pedig ötletszerű korlátozással keresztezik útját. Végül a külkereskedelem hivatalos szervei, amelyek a kivített irányítják — bár sokan közülök egyenként mindazt elsajátították, amit meg lehet tanulni — nem pótolhatják ezeket a hiányokat, mert működésükből érthető módon hiányzik a kereskedelmi szellem. Állami hivatalokban nem fejlődhetik ki az egyénben az a képesség, hogy valamely kérdés többféle megoldási lehetőségei között az egyik vagy másik mélyén laikus szemeknek rejtetten meghúzódó relatív többletelőnyt ösztönösen — azt mondhatnám, az öntudat küszöbe alatt — megérezze. Ez az, amit köznapi szóval üzleti érzéknek nevezünk és ennek a hiánya kétségtelen, de egyúttal természetes tökéletlensége az állami beavatkozás minden fajtájának.

Az állami beavatkozások felsorolt előnytelen hatásain kívül természetesen bénítólag hat az áruforgalomra az a szigorúság, amellyel a Nemzeti Bank a pénz stabilitása felett örökődik és amely egyforma következetességgel vonul végig egész devizagazdálkodási rendszerünkön. Ez a szigorúság elvileg feltétlenül helyes, túlnyomórészt a gyakorlatban sem kifogásolható, de gazdasági hatása a kép teljessége kedvéért mégis felemlítendőnek látszik. A Nemzeti Bank és a pénzügyi kormányzat vezetői avatott szénáméi felismerték, hogy a pengőt sorsára bízni újabb nemzeti szerencsétlenségre vezetne és a pénz belső vásárlóerejének csökkenése elleni küzdelmet, valamint a pengőnek minden üzérkedésből való szigorú kirekesztését tették — igen helyesen — a magyar gazdasági politika tengelyévé. Nálunk a pénz stabilitásának gondolata a gazdasági politikának nem eszköze vagy részkérdése, hanem irányítója, utóbbitól magát bizonyos fokig függetlenítette és termelési és értékesítési kérdéseinket iparkodunk a merev valutapolitikai keretekbe beleszorítani. Az enyémet messze meghaladó hozzáértés kellene annak megállapításához, vajjon egyes részletkérdések némileg hajlékonyabb kezelése veszélyeztetné-e a feltétlenül biztosítandó célt és nem volna-e érdemes pl. az idegenforgalom és a tranzitókereskedelem — két komoly devizatermelési lehetőség — fejlesztése érdekében az osztrákok kevésbé merev rendszerét, amellyel jó eredményeket értek el, viszonyainkra alkalmazva átvenni.

A kritika tárgyává tett irányított gazdálkodás helyett más rendszert ajánlani ma alig lehetne, de azért helyes, ha látjuk hibáit is. Helyes, ha tisztában vagyunk azzal, hogy — mint annyi minden — szükséges rossz ez is, amit a viszonyok kényszerítettek reánk és amelyet a lehetőség szerint javítani és amelytől — amint lehet — megszabadulni, állandó törekvésünket kell hogy képezze. Nemcsak azért fontos ennek felismerése, mert amint már láttuk, az állami beavatkozások rendszere a dolog természeténél fogva magától sarjadzik tovább és teszi az életet egyre bonyolultabbá. Tisztában kell lennünk ezzel azért is, mert a napról-napra szaporodó intézkedések, valamint az ezek következtében eredeti irányuktól eltérően ható gazdasági törvényszerűségek és végül a súlyos válság zavaros légkörében nagyon éles szem kell hozzá, hogy az okozatok valódi okait felismerjük. Könnyen vonunk le félreismert praemissákból hibás következtetéseket. Kell hogy tisztán lássunk, nehogy ebben a jelszavak és új elméletek befogadására annyira fogékony korban a zavaros helyzet ingoványos talaján téves jelszavak és elméletek után induljunk.